

МОЖЛИВОСТІ ГРУПОВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

Анна Попович

м.Ужгород

З початку появи вимушеного внутрішнього переселення в Україні вживалися заходи нагального реагування. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами (ВПО) відбувалася переважно у межах гуманітарного підходу, що пов'язаний з екстремним реагуванням на перших етапах надзвичайних ситуацій і стосується задоволення базових потреб. Нині одним із найгостріших викликів залишається покращення психосоціального стану ВПО. Тому і практика соціальної роботи все більшою мірою звертається до іншого, орієнтованого на розвиток, підходу. Він пов'язаний із посиленням резилієнс, тобто ресурсного потенціалу, здатності справлятися зі складними ситуаціями. Осмислення досвіду вирішення проблем ВПО у зарубіжних країнах, зокрема, Грузії, підтверджує пріоритетність психосоціальної реабілітації та створення груп самопомоги з самого початку вимушеного переміщення [6].

Безумовно, що вирішення проблем ВПО вимагає застосування усього інструментарію соціальної роботи. Проте, в умовах обмежених ресурсів проведення індивідуальної соціальної роботи та недостатньої розвиненості соціальної роботи в громаді, важливо використовувати потенціал групової психосоціальної роботи. Її теоретико-методологічне обґрунтування базується на ідеях подолання залежності ВПО від гуманітарної допомоги, відновлення їх трудового потенціалу, соціальних зв'язків, активізації та надання повноважень (імпаурменту). Саме поняття «психосоціальний» зосереджує увагу фахівців на динамічних взаємозв'язках між психологічними і соціальними процесами.

Вони враховані в основних стратегіях соціальної роботи в умовах надзвичайних ситуаціях: зміцнення людського потенціалу; відбудови громади і громадянського суспільства; сприяння ініціативам з отримання прибутку [4]. Групова психосоціальна робота має місце у кожній із стратегій. У першій – це створення груп самопомоги; проведення тренінгів з лідерства та самоорганізації тощо. У другій – сприяння розвитку громади, примиренню та відновленню стосунків у громаді, залученні членів громади до відбудови та діяльності місцевих організацій, посиленні ролі громадських організацій тощо. У третій – сприяння у здобутті освіти, перекваліфікації, працевлаштування, залучення до соціального підприємництва тощо.

Аналіз різних джерел [1; 2; 3; 5; 9] показує, що як система та узгоджена практика групова психосоціальна робота з ВПО в Україні лише формується, хоча окремі елементи створені та працюють. Інституційно вона зосереджена на базі Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, а також у Центрах психосоціальної реабілітації Національного університету «Києво-Могилянська Академія», Центрах громадської організації «Українська асоціація фахівців з подолання наслідків психотравмуючих подій» в 10 областях України, а також ряду неурядових організацій. В структурі таких Центрів діють мультидисциплінарні команди, які складаються з психотерапевтів, психологів, соціальних працівників, психіатрів, юристів та інших фахівців.

У рамках психосоціальної допомоги до уваги беруться як початкові й більш пізні психологічні реакції, так і соціальні проблеми ВПО: проживання, відновлення документів; виплата пенсій і державних соціальних допомог; доступ до соціальних та медичних послуг; професійне перенавчання і працевлаштування; влаштування дітей до навчальних

закладів; продовження (поновлення) навчання; ізолюваність і несприйняття зі сторони приймаючих громад тощо.

Серед її цільових підходів пріоритетними є: питання соціальної адаптації та соціалізації (робота з формування соціальних навичок для функціонування у мікросоціумі); міжособистісна поведінка (групи особистісного зростання); матеріальні обставини (робота з безробітними, тими, хто отримує матеріальну допомогу); освіта, інформування (правові групи, освітні групи); дозвілля (групи розвитку, дозвіллеві групи); групові зміни і підтримка (групи роботи з сім'єю, групи комунікативної компетенції); зміни навколишнього середовища (групова робота зі змін навколишнього життєвого простору). Враховуючи, що питання працевлаштування – одне із головних для внутрішньо переміщених осіб, експерти радять перш ніж займатись їхньою перепідготовкою та підвищенням кваліфікації, проводити тренінги та консультації, спрямовані на адаптацію у новому середовищі, зокрема психологічні, з орієнтацією на необхідність пошуку роботи та докладання власних зусиль для зміни ситуації на краще [2].

Технологічні аспекти групової психосоціальної роботи з ВПО формуються шляхом модифікації загальноприйнятих. Зокрема, практики відмічають, що під час формування груп одним з критеріїв для попередньої диференціації ВПО є характер перенесених втрат: 1) покинув зону АТО заздалегідь, із речами, документами тощо – потребує тільки соціальної допомоги (розселення, відновлення документів, працевлаштування); 2) залишив зону АТО поспіхом, не все з речей вдалося забрати, потрапив під обстріли – матеріальна допомога, психологічна (скоріше групова форма – дебрифінг); 3) потрапив під обстріли, житло зруйновано частково або повністю; 4) досить тривалий час перебував у зоні військових дій; 5) є поранення, або поранень зазнали члени родини; 6) був факт загибелі

близької людини в зоні проведення АТО; 7) хтось із членів родини залишився в зоні АТО [1]. Попри це варто враховувати також різні мотиваційно-поведінкові типи, які зустрічаються серед ВПО: «адаптанти», «утриманці», «тимчасові» [7]. Якщо «адаптанти» самостійно вибудовують своє життя у новому середовищі, то «утриманці» намагаються заробляти на своєму статусі. «Тимчасові», орієнтуючись на повернення додому, часто живуть в ілюзіях, втікаючи від дійсності можуть вдаватися до різних видів залежності тощо. Як показують соціологічні дослідження, представники двох останніх типів проживають переважно у спеціально облаштованих місцях (модульних містечках, гуртожитках, санаторіях, готелях).

Отриманий фахівцями досвід проведення низки груп з ВПО [5] дозволив їм виділити такі специфічні принципи роботи: 1) постійне утримання контексту резилієнс, а не травми; 2) створення безпечного простору; 3) утримання від травматизації (стримування афектації); 4) розвиток довіри одне до одного; 5) надання місця і простору для скарг; 6) формування ідеї взаємної підтримки ВПО; 7) фасилітація вирішення проблем; 8) створення перспективи подальшого «розвитку, активованого лихом»; 9) навчання основним методам саморегуляції, боротьби зі стресом.

Серед активних соціально-психологічних методів у практиці психосоціальної групової роботи особливої уваги заслуговує групове прийняття рішень. Воно складається з чотирьох фаз, три з яких характеризуються частковим використанням підходів, які застосовуються в інших методах. Узагальнена схема процесу групового прийняття рішень містить чотири фази: 1) встановлення фактів (групове інтерв'ю); 2) оцінка фактів (думки з приводу встановлених фактів); 3) пошук рішень (брейнстормінг); 4) прийняття рішень.

Підсумовуючи, можна зазначити, що групова психосоціальна робота у рамках допомоги ВПО в Україні перебуває у процесі розвитку. Постійно

розширюється дослідницька база і досвід фахівців, які працюють у польових умовах. Існує потреба у методичних матеріалах і суто практичних рекомендаціях щодо проведення групової роботи з постраждалими в надзвичайних ситуаціях. Це сприятиме загальному процесу психосоціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам.

Література:

1. Буковська В.М. Досвід роботи Центру психосоціальної адаптації для переселенців у м. Бориспіль //Інтеграція внутрішньо переміщених осіб на ринку праці України: досвід і проблеми : тези доповідей круглого столу (26 квітня 2017 року, м. Київ) / упоряд. О.П. Канівець, Л.Г. Новаш. – К. : ІПК ДСЗУ, 2017. – С.12-16.
2. Внутрішньо переміщені особи: соціальна та економічна інтеграція в приймаючих громадах: За матеріалами Вінницької, Запорізької, Івано-Франківської та Полтавської областей. [Електронний ресурс] . – Режим доступу: http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/IDP_REPORT_by_V.Smal_09.06.2016_Ukr.pdf.
3. Звіт про стан виконання у III кварталі 2017 року заходів, передбачених Комплексною державною програмою щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року [Електронний ресурс] /Мінсоцполітики. – Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/timeline/Zviti.html>
4. Керівництво МПК з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в умовах надзвичайної ситуації : [пер. з англ.] /Міжвідомчий постійний комітет. – Київ : Унів. вид-во Пульсари, 2017. – 216 с.
5. Лазос Г.П. Психологічна допомога внутрішньо переміщеним особам (на прикладі роботи з переселенцями з Криму)// Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник / З. Кісарчук, Я.Омельченко, Г. Лазос та ін; за ред. З. Кісарчук. – К. : ТОВ "Видавництво "Логос", 2015. – 206 с. – С.26 – 46.
6. Малиновська О. А. Шляхи вирішення проблеми внутрішніх переміщених осіб: деякі уроки із зарубіжного досвіду http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/migrac_prob1-a598d.pdf.
7. Проблеми внутрішньо переміщених осіб України в дзеркалі соціології [Електронний ресурс] . – Режим доступу: ier.com.ua/3/problemi_vro_ukrajini_pankova_sajt-2.ppsx
8. Семигіна Т.В., Гусак Н.Є., Трухан С.О. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс] / Український соціум. – 2015. – №2 (53). – Режим доступу: <http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7491>
9. Центр психосоціальної реабілітації НаУКМА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kmarehab.org/>